

חורין — אף לעצמו אינו מוציא.

בעי הסתפק רבא:

שנינו במשנה: זה הכלל: כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

והגמרא דנה עתה באדם שהוא שייך בכלל החיוב, אלא שכעת אינו חייב, כגון אם כבר יצא ידי חובתו — האם הוא יכול להוציא את הרבים, או היות וכעת לא מוטל עליו חיוב, אין הוא יכול להוציא את האחרים.

תני [שנה] אהבה בריה דרבי זירא ברייתא:

כל הברכות כולן [כל ברכות המצות, כגון ברכת לולב וכדומה, ואף ברכות קריאת שמע⁽¹⁰⁰⁾] — אף על פי שיצא ידי חובתו בעצמו, בכל זאת הוא מוציא את הרבים ידי חובתן, מפני שכל ישראל ערביין זה לזה למצות.⁽¹⁰¹⁾

חורין מברכת הלחם [המוציא], וברכת היין, וברכות שאר הפירות והבשמים —

שאם לא יצא וגם הוא חייב בדבר [כגון שרוצה לאכול] הרי הוא מוציא את האחרים.

ואם יצא ואינו חייב לברך עתה, אינו מוציא. היות והברכות הללו אינן חובה על האדם, רק אם בא ליהנות, אסור לו ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה. ועל זה אין דין ערבות, כי אין כאן חובה על האדם. ואומרים לו: אל תאכל, ולא תצטרך לברך.

ברכת הלחם, "המוציא לחם מן הארץ", של כט-ב אכילת מצה בליל פסח, שמברכים לפני אכילתה.

וכן ברכת היין של קידוש היום, שמברכים לפני הקידוש —

מהו שיברך, ויוציא בהן אחרים:

בברכת "על אכילת מצה", או בברכת הקידוש "מקדש ישראל והזמנים", אין ספק שאף על פי שיצא, מוציא את חברו, שהרי ברכות חובה הן.⁽¹⁰²⁾

אך לענין ברכת המוציא שבאכילת מצה, וברכת היין שבקידוש, יש להסתפק:

האם כיון דברכה זו חובה היא, שהאדם חייב באכילת מצה בליל פסח, ובשתיית היין בקידוש, ובעל כרחו הוא צריך לברך לפניהם, לפיכך נאמר בהן דין ערבות, ומפיק, והרי הוא מוציא את חברו, אף על פי שהוא עצמו כבר יצא ידי חובתו.

או דלמא כיון שברכה על הלחם ועל היין לאו חובה בפני עצמה היא, אלא משום שנהנה הוא מברך, דנים את הברכות האלו כשאר ברכות הנהנין.⁽¹⁰³⁾

ונקבה. ואין צד נקבות שבו יכול להוציא צד זכרות שבו! ומדוע שנינו לעיל שאנדרוגינוס מוציא את מינו?

עיין בדבריו כאן, ולעין ד"ה אנדרוגינוס.

101. שכל ישראל ערבים זה לזה וכולם כגוף אחד, והרי זה כערב הפורע חוב חברו. ריטב"א. ועיין חזון איש אורח חיים כט ס"ק א—ג.

102. רש"י, ר"ן וריטב"א.

103. ריטב"א. [כנראה כוונתו, שאף על פי שכאן

100. ריטב"א.

פי שיצא מוציא, שהרי הכל חייבים בהן, וכל ישראל ערבים זה לזה.

הדרן עלך ראוהו בית דין

פרק יום טוב

הפרק שלפנינו ממשיך לעסוק בהלכות תקיעת שופר, ובענין אמירת פסוקי מלכיות, זכרונות ושופרות.

כמו כן מתבארים בפרק זה כמה תקנות של רבן יוחנן בן זכאי, בנוסף לתקנתו בתקיעת שופר בשבת.

מתניתין:

א. יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת —

במקדש היו תוקעין.

אבל לא היו תוקעים במדינה, בירושלים וביתר המקומות.⁽¹⁾

ובגמרא יתבאר טעם הדבר.

[ויש אומרים שכל ירושלים היא בכלל המקדש. והמדינה היא חוץ לירושלים⁽²⁾].

ומביאה הגמרא ראייה לפשוט את הספק:

תא שמע, שאף ברכות אלו נידונות כברכות חובה, וגם אם יצא — מוציא:

דאמר רב אשי: כי הוינן בי רב פפי, כאשר היינו בביתו של רב פפי הוה מקדש לך, היה מקדש ומוציא אותנו ידי חובתנו.

וכי הוה אתי אריסיה מדברא, וכאשר מאוחר יותר, כשהגיעו אריסיו של רב פפי מן המדבר, הוה מקדש להו. היה חוזר ומקדש להוציאם ידי חובתם.

ומכאן שאף על פי שיצא ידי חובתו בקידוש, חוזר ומוציא אחרים אף בכרכת בורא פרי הגפן. וכן לענין המוציא על המצה, שהרי דיניהם שוים.

תנו רבנן: לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין, ויברך המוציא להוציאם, שהרי אין הם מחויבים בדבר, שהרי יכולים הם שלא לאכול, אלא אם כן הוא אוכל עמהם, שאז הוא מחויב בדבר.

אבל, פורס הוא לבניו ולבני ביתו, ומברך המוציא להוציאן, כדי לחנכן במצות.

כיון שאיסור ברכה לבטלה אינו אלא מדרבנן, התירו לעשות כן לצורך חינוך.⁽¹⁰⁴⁾

ובכרכת החלל ובכרכת המגילה — אף על

סי' קה] שאיסור ברכה לבטלה דאורייתא. וכן כתבו בתשו' הגאונים [שערי תשובה קטן]. ודעת הרשב"א והר"ן ותרומת הדשן כרבנו תם.

1. רש"י.

2. ריטב"א בשם תוספות והרמב"ם [בפי'

ברכות הנהנין הן חובה, בכל זאת לא השתנה דינן מדין ברכות הנהנין שבכל מקום, שהן רשות. ואי אפשר שאדם יוציא את חברו בהן].

104. ריטב"א. וכתב שכך היא דעת רבנו תם. [והוא לקמן בתוספות לג א ד"ה הא]. והמהדיר על הריטב"א מביא שדעת הרמב"ם [בפאר הדור

שכל עיר שהיא רואה, שרואים ממנה את ירושלים, וגם שומעת את קול השופר שבירושלים, וגם קרובה לירושלים, וגם יכולה לבוא, שיכולים להגיע ממנה לירושלים, ואין נהר מפסיק בינה לירושלים — היו תוקעין בה בשבת.

[ומדובר כאן לפני החורבן, לאחר שהסנהדרין גלו מלשכת הגזית וישבו בעיר ירושלים. שאז תקעו בכל ירושלים, ואף בעירות הקרובות לה. אבל כשהסנהדרין ישבו בלשכת הגזית, לדעת רש"י לא היו תוקעים אלא במקדש, כמבואר בתחילת המשנה. (4) ריטב"א].

ואילו ביבנה, לא היו תוקעין בשבת אלא בבית דין בלבד.

גמרא:

והוינן בה: מנא הני מילי, מנין למדנו את דין משנתנו, שאין תוקעים במדינה בראש השנה שחל בשבת?

אמר רבי לוי בר לחמא אמר רבי חמא בר חנינא:

ב. משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. (3)

אמר רבי אלעזר: לא התקין רבן יוחנן בן זכאי שיתקעו בשבת אלא ביבנה בלבד, שהיתה שם בימיו סנהדרין גדולה של שבעים ואחד זקנים, וכן בכל מקום שגלתה לשם סנהדרין גדולה.

אבל במקום שיש בו רק סנהדרין קטנה של עשרים ושלושה דיינים, לא היו תוקעים בראש השנה שחל בשבת.

אמרו לו חכמים: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין תוקעים בו [ויבואר בגמרא].

ג. כאן חסר קטע מדברי המשנה, אודות מעלה מיוחדת שהיתה בירושלים יותר מאשר ביבנה. ויבואר בגמרא.

ד. ועוד זאת [מלבד המעלה שהיתה בירושלים, שתבואר בגמרא] — היתה ירושלים, בעודה בבנינה, יתירה על יבנה, לענין תקיעה בראש השנה שחל בשבת:

המשניות ובהל' שופר ב' ח].

3. היינו בפני בית דין כמבואר בגמרא.

4. כך תירץ הריטב"א את שיטת רש"י: מה ששינו בתחילת המשנה "יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה", היינו שתקעו במקדש עצמו ולא בשאר כל ירושלים [וכנ"ל].

ולכאורה קשה: הרי בסיפא שינוי שבכל

ירושלים ואף בערים הסמוכות לה תוקעים, ולא בבית המקדש בלבד!

ולפיכך כתב הריטב"א שלפני החורבן, כאשר הסנהדרין היו בלשכת הגזית שבמקדש, תקעו רק במקדש [ועל זה מדובר בתחילת המשנה]. אבל אחר כך [עוד לפני החורבן] גלתה הסנהדרין לירושלים [כמבואר בגמרא להלן לא, סוף עמ' א]. ואז תקעו בכל ירושלים ובעירות הסמוכות לה.

כתוב אחד אומר [ויקרא כג] על ראש השנה: **"שבתון זכרון תרועה"**, ומשמע שאין מריעין ממש בשופר, אלא מזכירים פסוקים שהוזכרה בהם התרועה.

וכתוב אחד אומר [במדבר כט] על ראש השנה: **"יום תרועה יהיה לכם"**, ומשמע שמריעים בשופר.

ולכאורה המקראות סותרים!

אלא, לא קשיא.

כאן, הכתוב הראשון, "זכרון תרועה", מדבר ביום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, ואסור לתקוע ולהריע, ולפיכך מזכירים פסוקי שופרות בלבד.

ואילו כאן, הכתוב השני, "יום תרועה", מדבר ביום טוב של ראש השנה שחל להיות ביום חול. ואז תוקעים בשופר.

וכיון שלמדנו מן הכתוב שאין תוקעים בשופר בראש השנה שחל בשבת, הרי "תקנה" זו היא דין מן התורה.

אמר רבא: אי אפשר לומר שתקנה זו היא דין מן התורה!

כי אי מדאורייתא היא, אם מדאורייתא אין תוקעים בשופר בראש השנה שחל להיות בשבת — במקדש היכי תקעינן?! איך התירו לחלל את השבת ולתקוע במקדש?

ועוד, וכי אפשר לומר שתקיעה בשופר

מלאכה היא, עד דאצטריך קרא למעוטי, שהוצרך הכתוב למעט שאין מחללים בה את השבת [כשחל ראש השנה בשבת]!?

והראיה שתקיעת שופר אינה מלאכה:

דתנא רבי שמואל: נאמר [במדבר כט]: **"כל מלאכת עבודה לא תעשו"**.

יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה, ואינה מלאכה של עבודה או יצירה, ולכן אין בה איסור מן התורה!

אלא, אמר רבא:

מדאורייתא אף בשבת מישראל שרי, מותר לתקוע בשבת.

ורק רבנן הוא דגזור ביה, חכמים גזרו שלא יתקעו בראש השנה שחל בשבת, כדרבה, מטעמו של רבה:

דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר [ואפילו עמי הארץ].

ואין הכל בקיעין [בקיאיין] בתקיעת שופר.

ולכן, גזרו חכמים גזירה, ואסרו את התקיעה בשבת, מחמת החשש שמא מי שאינו בקי יטלנו לשופר בידו, וילך אצל הבקי במצות תקיעת שופר ובהלכותיה, ללמוד לתקוע והלכות תקיעה, ויעבירנו לשופר ד' אמות ברשות הרבים. ויעבור על האיסור לטלטל ארבע אמות ברשות הרבים בשבת.⁽⁵⁾

5. יש לחשוש גם שיוציאו מרשות היחיד לרשות הרבים. והגמרא נקטה ד' אמות ברשות הרבים, לומר לך, שאפילו אם היה השופר [מערב שבת] ברשות הרבים או בכרמלית, עדיין

אך תוספות הוכיחו מקושיא זו, שהמדינה שהוזכרה בתחילת המשנה, היינו כל ארץ ישראל מלבד ירושלים [כך הביא הריטב"א בשם תוספות. ודחה את דבריהם].

והיינו טעמא דלולב. מטעם זה, שמא יעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים אף אסרו חכמים ליטול לולב בשבת.

והיינו טעמא דמגילה. ומטעם זה אף אסרו לקרוא במגילה בפורים שחל בשבת [שמא יטלם אל הבקי ללמוד סדר נטילת לולב וקריאת המגילה, ויטלטלם ארבע אמות ברשות הרבים].

אך התירו לתקוע במקום שיש בית דין, מפני שבית דין מזהירים את העם שלא יטלטלו את השופר ברשות הרבים.⁽⁶⁾

שנינו במשנה: **משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי** שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין.

הגמרא מביאה ברייתא המתארת כיצד אירע שרבן יוחנן בן זכאי תיקן תקנה זו:

תנו רבנן:

פעם אחת, משגלתה סנהדרין מירושלים ליבנה, חל ראש השנה להיות בשבת. והיו כל הערים שסביבות יבנה מתכנסין לשם לשמוע תקיעת שופר משלוחי בית דין, כשם שהיו רגילים לעשות כאשר היתה הסנהדרין בירושלים.

אמר להם רבן יוחנן בן זכאי לבני בתירה, שהיו גדולי הדור: **נתקע** כדרך שהיו תוקעין בירושלים.

אמרו לו בני בתירה: קודם נדון בדבר אם אכן התקיעה מותרת כאן!

כי יתכן שאפילו במקום שיש בית דין יש לגזור שמא יטול אדם את השופר בידו, וילך לבקי, ויטלטלנו ארבע אמות ברשות הרבים.

אמר להם רבן יוחנן בן זכאי: קודם כל **נתקע**. ורק אחר כך נדון בדבר. ותקעו בשופר.

לאחר שתקעו, אמרו לו בני בתירה לרבן יוחנן בן זכאי: עכשיו נדון בדבר. האם בשנה אחרת, כשיחול ראש השנה בשבת, תוקעין בבית דין.

אמר להם: כבר נשמעה קרן השופר ביבנה, ואין משיבין לאחר מעשה! גנאי הוא שנדחה את דברינו, ונאמר שטעינו בדבר.

שנינו במשנה: **אמר רבי אלעזר:** לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד. שהיה בה סנהדרין גדולה של שבעים ואחד זקנים.

אמרו לו חכמים: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין התקין רבן יוחנן בן זכאי שיתקעו בהם.

ומקשינן: הרי תנא קמא כבר אמר "התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין בכל מקום שיש בית דין", ולא אמר "בכל מקום שיש סנהדרין".

ולדבריו גם במקום שאין סנהדרין גדולה,

יש לחשוש שמא יטלטלנו ארבע אמות ברשות הרבים. ריטב"א.

וכעין זה כתב רש"י במסכת סוכה מג א.

אך תוספות כאן [ובמסכת סוכה שם] דחו את פירושו. ע"ש.

6. רמב"ם. וכן כתב הריטב"א על המשנה.

לאפוקי [למעט] שלא בפני בית דין דלא תוקעין, אף על פי שיש בית דין באותו מקום.

מתיב רבא סתירה לדברי רב הונא:

שנינו במשנה: **ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה**, שכל עיר שהיא רואה ושומעת, וקרובה ויכולה לבוא, תוקעין. וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד.

ויש לשאול על משנתנו: **מאי "ועוד זאת"**, כי משמע מדברי המשנה שהיתה מעלה נוספת בירושלים על פני יבנה.

אילימא כדקתני, אם נאמר שכל המעלות שיש בירושלים יותר מיבנה, הן אלו השנויות במשנה, הרי לא נשנית בה אלא מעלה זו בלבד.

ואם כן, **"זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה"** — **מיבעי ליה לומר!** ולא כמו שנקט בלשונו "ועוד זאת"!

אלא, שמא תאמר, שנקט התנא לשון "ועוד זאת", **דבירושלים היתה מעלה נוספת על יבנה**, בכך שבירושלים היו **תוקעין** גם יחידין, ואילו **ביבנה אין תוקעין יחידין** אלא שלוחי בית דין בלבד. ומעלה זו היא שחסרה במשנה, ולכן כך יש לנו לתרץ את המשנה.

אין זה נכון. היות:

וכי אפשר לומר **שביבנה אין תוקעין יחידין!**?

והא כי אתא [כאשר בא] רב יצחק בר יוסף מארץ ישראל לבלב, אמר: כי [כאשר]

אלא בית דין של עשרים ושלשה בלבד, היו תוקעים בשופר.

ואם כן, זה ש"אמרו לו חכמים לרבי אלעזר: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין" — **היינו הם אותם דברים ממש שאמר תנא קמא**.

ולמה חזרת המשנה ושונה דבריו של התנא נוסף, בלשון "אמרו לו חכמים לרבי אלעזר"?

ומתרצינן: אכן שתי דעות חלוקות הן, דעתו של תנא קמא, ודעתו של התנא השונה "אמרו לו".

ואיכא בינייהו — בי דינא דאקראי. יש הבדל בין דעת תנא קמא, לדעת "אמרו לו" לענין בית דין שנמצא באקראי בעיר, ואינו יושב שם באופן קבוע.

לדעת תנא קמא תוקעים שם שהרי יש שם בית דין, ואילו לדעת "אמרו לו", צריך שבית הדין שבאותו מקום יהיה דומה ליבנה, בכך שיהיה קבוע במקום.

וכך הם אמרו: אחד יבנה, ואחד כל מקום שיש בו בית דין הדומה בקביעותו ליבנה — תוקעים שם, ולא במקום שיושב בו בית דין באקראי.

שנינו במשנה: **אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין**.

אמר רב הונא:

2-א **ועם בית דין דוקא תוקעין**.

ומבארין: **מאי "ועם בית דין"** — **בפני בית דין!**